

องค์กรธุรกิจเพื่อสังคม

วิชัย ไชยวิวัฒน์*

โดยทั่วไปคำว่า “สถานประกอบการ” ซึ่งแปลมาจากคำว่า *Enterprise* ในภาษาอังกฤษ มักหมายถึงสถานประกอบการทางธุรกิจซึ่งมุ่งกำไรเป็นหลัก ซึ่งในระบบทุนนิยมจะมุ่งผลกำไรสูงสุดเป็นสรณะ. อย่างไรก็ตาม แนวโน้มของสังคมในปัจจุบัน สถานประกอบการธุรกิจต่างๆ โดยเฉพาะที่เป็นองค์กรขนาดใหญ่ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับข้ามชาติ ล้วนต้องหันมาสนใจผลประโยชน์ของสังคม โดยมีกิจกรรมที่เรียกว่า “ความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทยุติต่อสังคม” (Corporate Social Responsibility) หรือเรียกย่อๆ ว่า ซีเอสอาร์ (CSR) โดยมีเป้าหมายทั้งเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีในสายตาของสังคมให้แก่บริษัท และเพื่อสร้างสำนึกหรือความรู้สึที่ดีแก่พนักงานของบริษัทว่าอยู่ในองค์กรที่ทำประโยชน์แก่สังคม ไม่ใช่มุ่งแต่แสวงหาผลประโยชน์หรือเอาไรต์เอาเปรียบสังคมเท่านั้น.

นอกจากองค์กรที่มุ่งกำไรทางธุรกิจแล้ว ในอดีตมีองค์กรที่มุ่งทำงานเพื่อการกุศล หรือเพื่อประโยชน์แก่สังคม ได้แก่ มูลนิธิ สมาคม หรือชมรมต่างๆ ซึ่งแบ่งกว้างๆ เป็น ๒ กลุ่มคือ องค์กรทางศาสนา และองค์กรของฆราวาส. จุดอ่อนขององค์กรเหล่านี้ คือ มักขาดแรงจูงใจทางธุรกิจ ทำให้การดำเนินงานขาดประสิทธิภาพ, การผลิตสินค้าออกมาจำหน่ายเพื่อหารายได้มีจำนวนมากที่ไม่มีคุณภาพเหมือนสินค้าทั่วไปแต่มุ่งขายโดยหวังความเมตตาสงสารเป็นแรงหนุน.

ปัจจุบันมีองค์กรธุรกิจรูปแบบใหม่เกิดขึ้น เรียกว่า *Social Enterprise* ซึ่งขอแปลว่า *องค์กรธุรกิจเพื่อสังคม*. องค์กรดังกล่าวกำลังเติบโตขึ้นอย่างน่าสนใจในประเทศอังกฤษ จนรัฐบาลอังกฤษตั้งหน่วยงานระดับชาติ มีผู้บริหารระดับรัฐมนตรีช่วยว่าการ (Minister) มาดูแลเพื่อส่งเสริมและพัฒนาให้องค์กรรูปแบบใหม่นี้เจริญยิ่งขึ้นไป (ในอังกฤษหรือสหราชอาณาจักร จะมีผู้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีไม่กี่คนที่มีสิทธิเข้าร่วมประชุมคณะรัฐมนตรี หรือ Cabinet คือ ระดับรัฐมนตรีว่าการ ซึ่งอังกฤษเรียกว่า Secretary of State. ส่วน Minister ซึ่งแปลว่ารัฐมนตรีนั้น อังกฤษหมายถึงรัฐมนตรีช่วยว่าการ ซึ่งปกติจะไม่ได้เข้าร่วมประชุมคณะรัฐมนตรี).

องค์กรธุรกิจเพื่อสังคมเป็นองค์กรที่นำจุดเด่นขององค์กรธุรกิจมาผนวกกับเป้าหมายเพื่อสังคมขององค์กรการกุศล สาธารณะต่างๆ นั่นคือจะเน้นประสิทธิภาพในการประกอบกิจการให้สามารถทำกำไรได้โดยไม่ต้องพึ่งพาการบริจาค แต่ผลกำไรจะมุ่งเพื่อประโยชน์ของสังคมเป็นหลัก. อังกฤษให้คำจำกัดความของคำ *Social Enterprise* ว่าหมายถึง “ธุรกิจที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อประโยชน์ทางสังคม ที่ผลกำไรส่วนใหญ่จะนำกลับไปลงทุนเพื่อประโยชน์ของสังคมในองค์กรธุรกิจนั้นหรือในชุมชน แทนที่จะมุ่งเพื่อผลกำไรสูงสุดให้แก่ผู้ถือหุ้นและเจ้าของ” (a social enterprise is a business with primarily social objectives whose surpluses are princi-

*สถาบันพัฒนาการคุ้มครองการวิจัยในมนุษย์

pally reinvested for that purpose in the business or in the community rather than being driven by the need to maximize profit for shareholders and owners).

ธุรกิจของ Social Enterprise มีเป้าหมายได้หลากหลาย อาจเป็นเรื่องทางเศรษฐกิจ สังคม หรือสิ่งแวดล้อมก็ได้

ใครก็ได้ที่จะทำธุรกิจแบบ Social Enterprise ข้อสำคัญคือต้องมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อประโยชน์ต่อสังคม และสิ่งแวดล้อม

ธุรกิจ Social Enterprise อาจทำความมั่งคั่ง และความเข้มแข็งแก่ชุมชนที่อาจถูกทอดทิ้งให้อยู่ชายขอบ

ธุรกิจ Social Enterprise อาจมีสถานะทางกฎหมายได้หลากหลาย เช่น บริษัทเพื่อผลประโยชน์ชุมชน (Community Interest Company), สมาคมอุตสาหกรรมและการออม (Industrial and Provident Society), บริษัทจำกัด (Limited Company) กองทุน (Trust), สหกรณ์ (Co-operatives).

ธุรกิจ Social Enterprise อาจอยู่ในภาคธุรกิจที่หลากหลาย เช่น ธุรกิจด้านการดูแลสุขภาพและสังคม ศิลปะและการออกแบบ สถานดูแลเด็ก กีฬาและนันทนาการ ธุรกิจเงินทุน และการขนส่ง

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างของธุรกิจ Social Enterprise ในอังกฤษ

Fifteen ร้านอาหารของเยาวชนที่เคยมีปัญหา

เป็นธุรกิจภัตตาคารโดย เจมี โอลิเวอร์ (Jamie Oliver) พ่อครัวผู้มีชื่อเสียง เจ้าของรายการ "ครัวเจมี" ทางโทรทัศน์ช่อง ๔ ซึ่งแพร่ภาพออกอากาศเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕. แนวคิดหลัก คือ การฝึกเยาวชนที่สนใจมาเป็นพ่อครัว โดยมุ่งวัยรุ่นที่มีปัญหา โครงการนี้ดำเนินการโดย "มูลนิธิสิบห้า" (Fifteen Foundation) เยาวชนจำนวนมากในช่วงอายุ ๑๖-๒๔ ปี ที่มูลนิธิรับมาฝึกเป็นเด็กที่ผ่านสถานพินิจมาแล้วในคดียาเสพติดหรือเป็นพวกเด็กเร่ร่อน. คุณสมบัติสำคัญที่มูลนิธิจะรับเข้ามาฝึกคือ ต้องแสดงความสนใจอย่างมากเรื่องอาหาร และตั้งใจมุ่งมั่นที่จะยอมทำงานหนัก เด็กพวกนี้จะได้เข้าเป็นพนักงานของภัตตาคารเป็นเวลา ๑ ปี โดยจะเข้าฝึกทั้งภาคทฤษฎีและภาค

ปฏิบัติในชั้นเรียน รวมทั้งให้ไปปฏิบัติงานในร้านอาหารและงานประมง. ผู้ที่จบการศึกษาจะถูกส่งไปยังประเทศต่างๆทั่วโลก ในฐานะพนักงานของภัตตาคารของมูลนิธิ หรืออาจไปเปิดร้านอาหารของตัวเองก็ได้ โดยใช้หลักการเดียวกันคือจ้างเยาวชนที่เคยมีปัญหาเป็นพนักงาน.

ตลอดระยะเวลา ๕ ปี นับจากเริ่มโครงการธุรกิจประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง มีลูกค้าไปอุดหนุนเนื่องแน่น ด้วยความรู้สึกว่านอกจากจะได้กินอาหารอร่อยฝีมือตำรับพ่อครัวชื่อดังแล้วยังได้ช่วยแก้ปัญหาสังคมให้เยาวชนที่เคยมีปัญหาได้มีงานทำ และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไป. เวลานี้ใครที่ต้องการไปกินอาหารที่ภัตตาคารนี้ในลอนดอน ต้องเข้าคิวจองล่วงหน้าถึง ๓ เดือน และธุรกิจนี้สามารถเปิดสาขาในต่างประเทศ ที่อัมสเตอร์ดัม, คอร์นวอลล์ และเมลเบิร์น.

Green-Works ธุรกิจรีไซเคิลเฟอร์นิเจอร์

เป็นบริษัทรีไซเคิลเฟอร์นิเจอร์ที่ทิ้งแล้วจากบริษัทห้างร้านและบ้านเรือน แทนที่จะนำไปทิ้ง ก็นำมาซ่อมโดยตกแต่งอย่างมีรสนิยม ติดตราบริษัทแล้วนำกลับไปขายใหม่ โดยจ้างพนักงานจากคนที่เคยมีปัญหาปรากฏว่าเฟอร์นิเจอร์เหล่านี้ขายดีมาก เพราะลูกค้านอกจากจะได้ของดีราคาถูกแล้วยังได้ใช้แล้ว ยังซื้อไปด้วยความรู้สึกดี ๆ ว่าได้ช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อม และช่วยคนที่มีปัญหาให้กลับมาใช้ชีวิตในสังคมด้วย.

บริษัทกรีนเวิร์ค ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้รับทุนสนับสนุนเบื้องต้นจาก Woolwich Development Agency and Biffa โดยมีเป้าหมายที่จะยืมเงินของตนเองให้ได้ ปัจจุบันรายได้ของบริษัท ร้อยละ ๙๕ มาจากค่าจ้างในการขนเฟอร์นิเจอร์ที่บริษัทห้างร้าน หรือบ้านเรือนต้องการทิ้งแล้ว. หลังซ่อมและตกแต่งแล้วจะขายในราคาเพียงร้อยละ ๕๐ เท่านั้น. เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๑ กรีนเวิร์คได้รับรางวัล Queen's Award เพื่อธุรกิจและการพัฒนาอย่างยั่งยืน.

The Big Issue หนังสือพิมพ์ของคนข้างถนน

เป็นหนังสือพิมพ์ในกรุงลอนดอนจากแนวคิดหลักคือ ทำหนังสือพิมพ์โดยนำคนไร้บ้านมาเป็นผู้ทำและขาย เพื่อแก้

ปัญหาอาชญากรรมในชุมชน. จากจุดเด่นของบรรดาคนไร้บ้านคือสามารถรู้ปัญหาของทุกตรอกซอกซอยเป็นอย่างดี. สโลแกนของหนังสือพิมพ์นี้คือ “เพื่ออนาคตที่ดีของคนเร่ร่อนข้างถนน เพื่อสังคมที่ดีกว่าและปลอดภัยกว่า”. หนังสือพิมพ์นี้ขายให้คนเร่ร่อน ๖๐ เพ็นนี ให้ไปขายในราคา ๑ ปอนด์ ปรากฏว่าขายดิบขายดี เพราะนอกจากเป็นหนังสือพิมพ์คุณภาพแล้วชาวบ้านยังซื้อด้วยความสบายใจว่าได้ช่วยเหลือคนยากไร้และช่วยแก้ปัญหาสังคมด้วย ซึ่งจากการประเมินผลพบว่าอาชญากรรมในกรุงลอนดอนลดลงจริงๆ.

The National Trust กองทุนอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

เป็นกองทุนขนาดใหญ่ในสหราชอาณาจักร เริ่มจากแนวคิดที่จะหาเงินทุนเข้าไปพัฒนาสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นให้ประชาชนเห็นคุณค่าอย่างแท้จริงแตกต่างจากที่รัฐบาลเข้าไปทำ จึงมีการก่อตั้งเป็นบริษัทแล้วระดมทุนเข้าไปซื้ออาคารสถานที่ต่างๆ แล้วนำมาปรับปรุงพัฒนา เช่น ซื้อปราสาทเก่าๆ มาบูรณะ มุ่งจูงใจคนยุคปัจจุบันให้อยากเข้าไปเยี่ยมชม [ตัวอย่างเช่น ตามปรกติสถานที่ทุกแห่งที่เป็นสนามหญ้า มักมีป้ายห้ามเดินลัดสนาม แต่สนามหญ้าของ The National Trust จะมีป้ายบอก “โปรดวิ่งบนสนามหญ้า” (Please run on the grass) แทน] มีบริการเรื่องร้านอาหารของที่ระลึก การนำเสนอประวัติ การเดินทาง และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เน้นคุณค่าเฉพาะของแต่ละแห่ง. สโลแกนของ The National Trust คือ “ส่งเสริมและอนุรักษ์สถานที่ที่มีความสำคัญทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์ของชาติ” โดย “การดูแลสถานที่สำคัญตลอดไป เพื่อทุกๆ คน” (Look after special places for ever, for everyone).

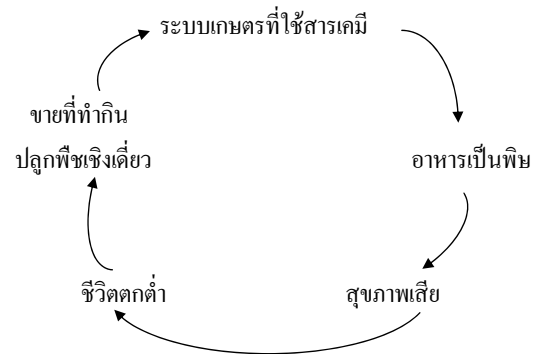
ตัวอย่างที่น่าสนใจ คือ มีหมู่บ้านชาวประมงแห่งหนึ่งกำลังจะถูกโรงงานอุตสาหกรรมเข้าไปซื้อที่มาทำโรงงาน The National Trust เข้าไปเสนอขอซื้อเนื่องจากหมู่บ้านชาวประมงแห่งนี้มีเอกลักษณ์พิเศษคือจับปลาชนิดหนึ่งที่มีรสอร่อยและไม่มีในหมู่บ้านอื่นๆ. เจเนอไซของ The National Trust คือให้ชาวประมงยังคงอยู่ที่เดิม ไม่ต้องย้ายไปไหน และให้ทำอาชีพดั้งเดิมต่อไป ปรากฏว่าทางหมู่บ้านรับข้อเสนอของ The

National Trust. สิ่งนี้ The National Trust ขอเข้าไปทำในหมู่บ้านแห่งนี้คือ ตั้งภัตตาคารให้มีลูกค้าเข้าไปใช้บริการและเยี่ยมชมชีวิตชาวประมงที่นั่น ปรากฏว่าประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง มีผู้คนนิยมไปกินอาหารและเยี่ยมชมหมู่บ้านนี้จำนวนมาก.

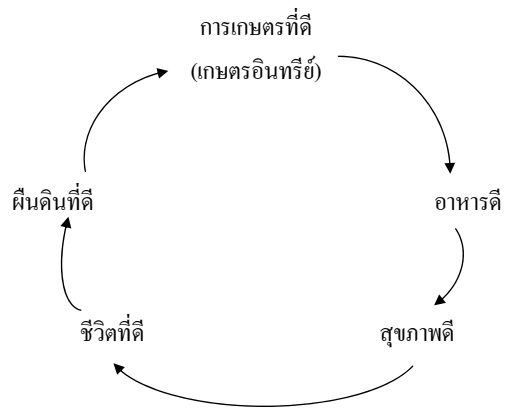
The National Trust เริ่มดำเนินการโดยมีได้รับเงินทุนสนับสนุนใดๆ จากรัฐบาล เงินทุนทั้งหมดได้มาจากสมาชิก ซึ่งปัจจุบันมีถึง ๓.๕ ล้านคน มีอาสาสมัครทำงานให้ถึง ๕๒,๐๐๐ คน มีผู้เข้าไปใช้บริการแล้วถึง ๑๕ ล้านคน โดยมีที่ดินอยู่ถึง ๒๕๐,๐๐๐ เฮกตาร์ หรือ ๑,๕๖๒,๕๐๐ ไร่ ซึ่งในจำนวนนี้ใช้สำหรับผลิตอาหารโดยระบบเกษตรอินทรีย์ ๒๐๐,๐๐๐ เฮกตาร์ เพื่อป้อนภัตตาคาร ๑๕๐ แห่ง ให้บริการลูกค้า ๘ ล้านคน.

แนวคิดในการพัฒนาที่ดินเพื่อเกษตรกรรมของ National Trust จะแตกต่างจากแนวคิดทั่วไป.

จาก

เป็น

The Co-operative Group

เป็นสหกรณ์ผู้บริโภคที่ใหญ่ที่สุดในโลก มีกิจการหลากหลาย ได้แก่ ร้านขายปลีกอาหาร ร้านยา บริการเดินทางขนส่ง บริการจัดการศพ ห้างสรรพสินค้า ธนาคาร บริษัทประกันภัย, เฉพาะในภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ของสหราชอาณาจักรมีร้านค้าและบริการกว่า ๖๐๐ แห่ง, มีสมาชิกกว่า ๓๕๐,๐๐๐ คน ยอดขายกว่า ๒๓๘ ล้านปอนด์. ทั่วประเทศมีสมาชิกราว ๓ ล้านคน. ร้อยละ ๙๙ ของพลังงานที่สหกรณ์แห่งนี้ใช้มาจากพลังลมและน้ำ ทั้งปีมีการคืนกำไรให้สมาชิก ๓๘ ล้านปอนด์ และ ๑๐.๔ ล้านปอนด์ กลับคืนไปทำประโยชน์ให้ชุมชน. คติของสหกรณ์แห่งนี้คือ "ทุกคนสามารถเป็นสมาชิกได้ หากเชื่อในอุดมการณ์ของเรา".

Divine Chocolate Ltd.

ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ โดยสหกรณ์ คัวปา โคคู (Kuapa Kokoo) ซึ่งเป็นสหกรณ์ชาวไรโคคาในประเทศกานา ในแอฟริกาตะวันตก ร่วมกับเอ็นจีโอชื่อ Twin Trading และบริษัท Body Shop เพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไรโคคา โดยบริษัทในเครือคือ Day Chocolate Company ได้ผลิตช็อคโกแลตออกมา ๒ ยี่ห้อ ได้แก่ Divine และ Dubble ซึ่งมีการตีตราเครื่องหมาย Fairtrade เพื่อประกันว่า โคคาที่จัดส่งโดยสหกรณ์คัวปา โคคู จะซื้อมาในราคายุติธรรม รวมทั้งมีการจ่าย "ค่าพรีเมียมทางสังคม" (Social Premium) ให้แก่ฟาร์มและชุมชนในกานาเพิ่มเติมด้วย. ช็อคโกแลต ๒ ยี่ห้อดังกล่าวมีขายในซูเปอร์มาร์เกตชั้นนำหลายแห่ง รวมทั้งร้านในเครือขององค์กรอ็อกซแฟม (Oxfam) และร้านค้าอิสระอื่นๆ จำนวนมาก.

สหกรณ์คัวปา โคคู เป็นตัวอย่างของความสำเร็จในการค้าขายสินค้าอย่างยุติธรรมโดยมีผลดีต่อชีวิตของชาวไร่อย่างชัดเจน. สมาชิกของสหกรณ์ขยายจาก ๒,๐๐๐ คน ใน ๒๒ หมู่บ้าน เป็น ๔๕,๐๐๐ คน ใน ๑,๒๐๐ หมู่บ้าน. มีการขุดบ่อน้ำให้แก่หมู่บ้าน ๑๗๔ บ่อ มีการจัดตั้งแหล่งเงินกู้ให้แก่ชาวบ้าน และสามารถให้ทุนให้เด็กได้เข้าโรงเรียนนับพันคน. ประชาชนนิยมซื้อช็อคโกแลต ๒ ยี่ห้อนี้ นอกจากเพราะชอบในรสชาติแล้ว ยังซื้อด้วยความรู้สึกว่าได้ส่งเสริมการค้าที่เป็นธรรม และได้ช่วยเหลือชาวไรโคคาและลูกหลานของพวกเขาในถิ่นกันดารห่างไกลกันคนละทวีป.

ทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่างเพียงเล็กๆ น้อยๆ ของธุรกิจ Social Enterprise ในสหราชอาณาจักร ปัจจุบันมีธุรกิจแบบนี้ราว ๕๕,๐๐๐ แห่ง ในสหราชอาณาจักร มีรายได้ปีละราว ๒๗,๐๐๐ ล้านปอนด์.

แนวคิดสำคัญของธุรกิจแบบนี้ คือการผสมผสานระหว่างประสิทธิภาพทางการตลาด (market efficiency) เข้ากับความเป็นธรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อม (social and environmental justice) เพื่อให้เกิดสมดุลในอนาคตรหว่างพลังทางเศรษฐกิจ (economic power) กับสังคมที่ยั่งยืนยิ่งขึ้น (more sustainable society) นั่นเอง นับเป็นรูปธรรมของการดำเนินการแก้ปัญหาตามข้อคิดของไอน์สไตน์ด้วยการแสวงหาแนวคิดใหม่ เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาที่ยั่งยืนซับซ้อนในสังคมได้ เพราะ "เราไม่สามารถแก้ปัญหาโดยใช้ความคิดแบบเดียวกับที่เราเคยใช้ตอนที่เรารสร้างปัญหาขึ้นมา" (We can't solve problems by using the same kind of thinking we used when we created them.).

[Albert Einstein]